

Кам`янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Педагогічний факультет
Кафедра теорії та методик початкової освіти

Дипломна робота магістра

з теми: **«Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку
в умовах групи продовженого дня»**

Виконала студентка II курсу магістратури
PO1 - M19z групи
Спеціальності 013 Початкова освіта за
освітньою програмою Початкова освіта
Ревуцька Альона Леонідівна

Керівник **Федорчук Вікторія Вікторівна**,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент
кафедри педагогіки та управління
навчальним закладом

Рецензент: **Бахмат Наталія Валеріївна**,
доктор педагогічних наук, професор
кафедри теорії та методик початкової освіти,
професор

Кам`янець-Подільський – 2020 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	8
1.1 Творчі здібності та їх розвиток у дітей молодшого шкільного віку	8
1.2 Шляхи розвитку творчих здібностей учнів початкової школи в умовах групи продовженого дня	18
1.3 Критерії сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку	38
Висновки до першого розділу	43
РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ З ПРИРОДНИМИ МАТЕРІАЛАМИ ЯК ЗАСОБУ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ	45
2.1 Діагностика творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку	45
2.2 Методика роботи з розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в умовах ГПД	55
2.3 Аналіз результатів дослідно-експериментальної роботи	73
Висновки до другого розділу	79
ВИСНОВКИ	81
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	84
ДОДАТКИ	91
Додаток А	91
Додаток Б	97
Додаток В	104
Додаток Г	107
Додаток Д	110

ВСТУП

Актуальність проблеми. У спектрі пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні ХХІ ст., творчість розглядається у широкому розумінні як важлива умова формування багатогранної особистості. У світлі нових концепцій виховання людини основний акцент робиться на підготовки учня до активної діяльності в різних сферах економічного, культурного і політичного життя. Такий підхід передбачає спрямування системи освіти на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до творчого мислення та самостійного розв'язання доступних проблем у процесі її діяльності.

Перед сучасною педагогічною наукою і школою гостро стоїть питання про необхідність докорінних реформ у сфері освіти, які спрямовані на всебічну підготовку підростаючого покоління, його цілісний і гармонійний розвиток та особистісне зростання. Важлива роль у вирішенні цієї проблеми належить організації навчання і виховання в школі, які покликані забезпечити формування і творчий розвиток кожного учня. Кожна цивілізована країна або та, яка хоче бути цивілізованою, дбає про творчий потенціал суспільства взагалі і кожної людини зокрема.

Рушійною силою розвитку людства є потреба постійного вдосконалення. В умовах становлення сучасної школи шлях до демократичного, цивілізованого суспільства зумовлений не стільки економічними та політичними пріоритетами, скільки загальним рівнем сформованості та розвитку кожної особистості, її свідомості та самосвідомості, реалізацією творчого потенціалу. Діти – це майбутнє суспільства і від того, які цінності і світоглядні установки, культурні і моральні норми виховуємо в них сьогодні, багато у чому залежить наше завтра. Методологічною парадигмою сучасної діяльності людини має стати творчість.

Початкова освіта закладає основи загальноосвітньої підготовки людини. Пріоритетне завдання початкової школи на сучасному етапі – не лише сформувати в учнів певну кількість знань, загальнонавчальних умінь та навичок, але й надати оптимальні передумови для самореалізації особистості школяра, розкриття усіх закладених у ній природних задатків, її здатності до свободи, відповідальності й творчості. Розвиток творчих здібностей має бути невід'ємною умовою змісту усіх навчальних предметів початкової школи, органічно доповнювати навчальний процес, щоб забезпечити єдність знань, умінь і навичок та їхніх творчих можливостей.

Дослідженням проблеми творчості у вітчизняній психології й педагогіці займалися такі вчені: В. Андрєєв, Г. Балл, Д. Богоявленська, М. Лейтес, О. Лук, Я. Пономарьов, Г. Костюк, М. Холодна, О. Кульчицька та ін. Питання творчості, творчих здібностей і творчої діяльності завжди були й залишаються в центрі уваги багатьох учених як вітчизняних, так і зарубіжних наукових шкіл. Такі видатні постаті педагогічної науки як П. Блонський, О. Духнович, Я. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін. працювали над проблемою розвитку творчих здібностей особистості.

У дослідженнях зарубіжних науковців проаналізовано різні аспекти проблеми творчих здібностей: їх природу, компонентний склад, критерії та показники розвитку, методи і прийоми формування (Дж. Гілфорд, О. Матюшкін, Е. Торранс, С. Рубінштейн та ін.) Вивчення передових педагогічних доробків засвідчило, що розвивати в дитині творчий початок потрібно якомога раніше, оскільки молодший шкільний вік є сенситивним періодом для розвитку творчої активності, оскільки дитина активна та допитлива за своєю природою. Тому важливого значення набуває проблема розвитку творчих здібностей учнів саме початкових класів. Практика свідчить, що саме в початковій школі найбільш ефективно формуються вміння працювати нестандартно та творчо.

Але вивчення психолого-педагогічної літератури дозволило помітити розбіжність науковців у поглядах на питання формування і розвитку творчих

здібностей, зокрема: як особистість стає творчою, як розвинути її творчий потенціал. Недостатньо також вивчена проблема розвитку творчості на групі продовженого дня. Саме ці обставини – неповна теоретична розробленість і методична дослідженість проблеми у поєднанні з її великою практичною значущістю і актуальністю – спричинили вибір теми магістерського дослідження: *“Розвиток творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку в умовах групи продовженого дня”*.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність роботи з природними матеріалами в умовах групи продовженого дня як засобу розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Реалізація поставленої мети та доведення гіпотези передбачають вирішення таких **завдань**:

- визначити науково-теоретичні передумови формування творчих здібностей особистості в процесі роботи з природними матеріалами дітей молодшого шкільного віку;

- проаналізувати шляхи розвитку творчих здібностей учнів початкової школи в умовах групи продовженого дня

- розробити критерії сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку;

- здійснити діагностику творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку;

- експериментально перевірити ефективність розробленої методики роботи з природними матеріалами в групі продовженого дня для формування творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку.

Об'єкт дослідження: процес розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Предмет дослідження: робота з природними матеріалами в умовах групи продовженого дня як засіб розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку.

Гіпотеза дослідження: рівень розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку зросте, якщо вони будуть залучені до роботи з природними матеріалами в групі продовженого дня.

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять системний підхід до цілісних педагогічних процесів і явищ, наукові положення про роль діяльності у формуванні творчих здібностей учнів; основні положення Закону України “Про освіту”, Державної національної програми “Освіта” (Україна XXI століття), комплексний підхід до виховання творчої особистості, оптимізація педагогічного процесу, особистісно-орієнтована модель навчання школярів (О.Я.Савченко),

Практичне значення: полягає в розробці методики розвитку творчих здібностей молодших школярів шляхом використання природних матеріалів в практичній діяльності вихователів групи продовженого дня.

У дослідженні використовувалися такі **методи:** аналіз психолого-педагогічної літератури та узагальнення отриманої інформації, вивчення навчально-методичної документації, досвід роботи педагогів-новаторів, анкетування, бесіди, тестування, педагогічне спостереження, експеримент, експертні оцінки, аналіз результатів діяльності, методи статистичної обробки результатів дослідження.

База дослідження: Чернівецька загальноосвітня школа I – III ступенів №27 та Чернівецька гімназія № 1 імені Тараса Григоровича Шевченка Чернівецької міської ради.

Апробація роботи. Основні положення і результати дослідження представлені:

- на інтернет-конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (24-25 жовтня 2019 року, Кам’янець-Подільський) із доповіддю «Розвиток творчих здібностей учнів початкової школи в умовах групи продовженого дня»;
- на інтернет -конференції «Актуальні питання початкової освіти: досвід, реалії, перспективи» (15-16 жовтня 2020 року, Кам’янець-

Подільський) із доповіддю «Засоби розвитку творчих здібностей молодшого шкільного віку»;

- у VI Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти» із доповіддю: «Шляхи розвитку творчих здібностей учнів початкової школи в умовах групи продовженого дня»(16-17 квітня 2020 року, Кам'янець-Подільський).
- на засіданнях кафедри теорії та методик початкової освіти Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка (2019-2020 рр.).

Публікації: опубліковано таку науково-дослідну статтю: «Технології розвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в умовах групи продовженого дня» (Сучасні технології початкової освіти: реалії та перспективи: збірник наукових праць. Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, педагогічний факультет, кафедра теорії та методик початкової освіти; редкол.: Н.В.Бахмат, Н.В.Гудима, О.В.Ковальчук. Київ : Міленіум, 2020. Випуск 2. 184 с.);

Структура роботи: робота складається зі вступу, двох розділів та висновків, списку використаних джерел, додатків. Основний обсяг роботи становить 83 сторінки, загальний обсяг – 131 сторінки, використаних джерел – 75 найменувань.

ВИСНОВКИ

Здійснений теоретичний аналіз наукових джерел та проведена дослідно-експериментальна робота дозволили зробити такі висновки:

1. На підставі аналізу наукової та науково-методичної літератури в галузі педагогіки, психології, а також власних педагогічних спостережень виявлено, що творчі здібності є базовими, суттєвими та значущими для набуття молодшими школярами необхідних загальних компетентностей у процесі навчання і формування дитини як особистості

2. Ґрунтуючись на аналізі наукових і науково-методичних праць визначено основні дефініції дослідження. Молодші школярі – це учні початкової школи закладу загальної середньої освіти. Творчі здібності – (складна, багатомірна, багатокomпонентна властивість особистості, що інтегрує у собі всі складові психіки людини та розкривається у вигляді загальної здатності до творчої діяльності (креативності). Група продовженого дня – це, по-перше, саме середовище, в якому опиняються молодші школярі після уроків, по-друге, це спеціально організований спосіб життя дітей у даному середовищі: їхня діяльність, відносини, події, які з ними відбуваються. Всебічне осмислення наукових джерел у сфері творчих здібностей, а також основні дефініції дослідження дозволили визначити сутність базового понятійного конструктора. – творчі здібності молодших школярів в умовах групи продовженого дня.

3. Визначено критерії та показники розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах ГПД: мотиваційний, особистісно-креативний, діяльнісно-процесуальний, що у функціональному взаємозв'язку та взаємозалежності забезпечують здатність молодшого школяра до розвитку творчих здібностей. Мотиваційний компонент – характеризує прагнення до участі, самовираження, за допомогою створення творчого продукту; особистісно-креативний – указує на здатність до активації свого творчого потенціалу; діяльнісно-процесуальний компонент відображає застосування навичок організації самостійної творчої діяльності.

4. Проведена експериментальна робота передбачала три етапи: констатувальний, формувальний і контрольний. Під час констатувального етапу дослідження було проведено діагностику початкового рівня сформованості творчих здібностей молодших школярів в умовах групи продовженого дня. Результати діагностичної роботи показали, що лише 16% учнів показали високий рівень сформованості мотивації досягнення, 50% показали середній рівень сформованості досягнення та 34% початковий рівень, що є підставою зробити висновок про малий відсоток дітей, які прагнуть до успіху, а натомість домінування прагнення в молодших школярів - уникати невдачі у навчанні; за особистісно-креативним компонентом – з 14% учнів мають високий рівень креативності, 60% середній рівень і лише 18% - низький рівень креативності, а за діяльнісно-процесуальним компонентом - високий рівень взаємодії мають 38 % учнів - вони вміють домовлятися між собою, позитивно ставляться до праці, їм цікаво виконувати роботу разом, обговорюють роботу, а також виконують її однаково, при цьому порівнюючи результат; середній рівень мають 46% - діти обговорюють роботу, але не вміють прийти до єдиного рішення, в процесі її виконання не контролюють один одного, тому результати різняться за деякими деталями (кольором, формою); низький рівень присутній у 16% - учні не зуміли домовитись між собою, конфліктували, тому роботи учнів суттєво відрізнялися.

5. З метою розвитку творчих здібностей учнів на групі продовженого дня було проведено формувальний етап експериментального дослідження, суть якого полягала у розробці та застосуванні методики роботи з природними матеріалами. Запропонована методика враховувала єдність розроблених критеріїв, етапів, змісту, моніторингу та результатів творчої діяльності учнів.

6. Під час контрольного зрізу нами була здійснена повторна діагностика сформованості творчих здібностей молодших школярів в умовах групи продовженого дня. Аналіз динаміки творчих здібностей учнів ГПД 3-

тих класів показує ріст показників у всіх компонентах діагностики після спеціальної роботи з молодшими школярами в умовах ГПД. За результатами контрольного експерименту збільшився відсоток учнів, які мають високий рівень експериментальних груп на 7%, які засвідчили схильність до творчих проявів у порівнянні з констатувальним експериментом. Також позитивним є те, що зменшився відсоток дітей, у яких початковий рівень сформованості мотивації досягнення. За діяльнісно-процесуальним компонентом високий рівень взаємодії зафіксовано контрольним зрізом у 45% дітей – вони вміють домовлятися між собою, позитивно ставляться до праці, їм цікаво виконувати роботу разом, обговорюють роботу; середній рівень мають також 45% – діти обговорюють роботу, але не вміють прийти до єдиного рішення, в процесі її виконання не контролюють один одного, тому результати різняться за деякими деталями (кольором, формою); низький рівень присутній у 10 % — учні не зуміли домовитись між собою, конфліктували, тому роботи учнів суттєво відрізнялися. У порівнянні констатувального і контрольного зрізів було зафіксовано також позитивну динаміку сформованості творчих здібностей молодших школярів в умовах групи продовженого дня.

Таким чином, є всі підстави стверджувати, що в результаті експериментальної методики відбулася позитивна динаміка сформованості творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку в умовах групи продовженого дня. Можна стверджувати, що мети дослідження досягнуто, визначені завдання виконано, гіпотезу доведено.

Водночас проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Подальшого вивчення потребує методика розвитку творчих здібностей молодших школярів в умовах групи продовженого дня з допомогою інших методів і засобів; сприяння саморозвитку творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку з метою їхнього самовизначення та самовдосконалення.

Список використаних джерел

1. Анастаси А., Урбина С. Психологическое тестирование. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 688 с.
2. Ангелова В.В. Методика роботи з природними матеріалами на уроках трудового навчання в початковій школі URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-roboti-z-prirodnimi-materialami-na-urokah-trudovogo-navcanna-v-pocatkovij-skoli-24881.html>
3. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: Основы педагогики творчества. Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1988. 236 с.
4. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. Москва: Педагогика, 1989. 192 с.
5. Біла І. М. Б61 Психологія дитячої творчості. К. : Фенікс, 2014. с. ISBN 978-966-01-0550-8
6. Блонский П.П. Психология младшего школьника. М. 1997. 574с.
7. Блонський П.П. Вибрані психологічні твори. М.: Просвещение, 1964. 102 с.
8. Булдакова И. Н. Личностно-ориентированная технология творческого развития учащихся в дидактическом процессе : автореф. дис. на соискание уч. степени канд. пед. наук. Нижний новгород, 2009. 29 с.
9. Введенский Б.А. Большая Советская энциклопедия / Гл. ред. Б.А. Введенский. - 3-е изд. - М.: Советскаяэнциклопедия, 1978. - Т.25. - 600 с; Т.30. - 629 с.
- 10.Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте. Москва: Просвещение, 1991. 93 с.
- 11.Гергель Є.Л. Креативність як проблема творчості. *Вісник Харківського університету*. Харків, 1999. № 460. 29 33 с.
- 12.Григор`єва В.В. Методичні засади формування творчого мислення учнів початкової школи в процесі мистецької діяльності: дис....канд.пед.наук:13.0002 Київ. 2010.185 с.

13. Грушко О. В. Досвід компонент-аналізу структури творчих здібностей молодших школярів. *Наукові записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія*. Вінниця: Едельвейс і К. 2004. Вип.9. 171с.
14. Диагностика и формирование креативности у детей в процесс учебной деятельности / под ред. Г. В. Ожигановой / *Психол. журнал*. № 2. 2001. Т. 22. 85 с.
15. Дидактична гра як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів URL: http://tdo.at.ua/publ/rozvitok_tvorchosti/4-1-0-25
16. Дмитрієва С.М., Гаврилова Н.В. Методи дослідження творчих здібностей школярів : посібник-практикум. Житомир, 2002. 40 с.
17. Дружинин В.Н. Психология творчества. *Психологический журнал*. 2005. №10. 109 с.
18. Дубрава Т. Вплив мотивації на прояв творчої активності учнів. *Психолог*. 2007. №45. С. 7.
19. Дубравська Н.М., Дидактична гра як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів
URL: <http://eprints.zu.edu.ua/20663/1/%D0%94%D1%83%D0%B1%D1%80%D0%B0%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B0%204.pdf>
20. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія. Навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури. 2012. 424 с.
21. Жигайло О. О. Психолого-педагогічні аспекти формування креативного мислення дітей молодшого шкільного віку. *Проблеми сучасної психології*. 2011. №12. 401 с.
22. Здібності, творчість, обдарованість : теорія, методика, результати досліджень / за ред. В. О. Моляко, О. Л. Музики. Житомир : Вид-во Рута, 2006. 320 с.
23. Иванова Г.К. Формирование творческих способностей школьников на уроках физической культуры: Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 Майкоп. 1998. 146 с.

24. Ильин Е. П. Психология творчества, креативности, одаренности. Санкт-Петербург: Питер. 200. 434 с.
25. Иванова В. Діагностика розвитку творчого мислення у дошкільному та молодшому шкільному віці. *Наука і освіта*. 2010. №2. 218 с.
26. Кирилюк К.В. Методика розвитку творчих здібностей учнів початкових класів URL: <https://vseosvita.ua/library/metodika-rozvitku-tvorcih-zdibnostej-ucniv-pocatkovih-klasiv-10294.html>
27. Козленке В. Н. Проблема креативности личности. *Психология творчества*. Москва : Наука. 1990. 148 с.
28. Краткий психологический словарь / под общ. ред. А.В. Петровского. Ростов на Дону: Феникс. 1999.
29. Краткий тест творческого мышления. Фигурная форма: пособие для школьных психологов. Москва: ИНТОР. 1995. 48 с.
30. Кукобко А.Г. Дидактична гра як засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів
URL: http://tdo.at.ua/publ/rozvitok_tvorchosti/4-1-0-25
31. Лук'янчук М.В. Дисертація. Підготовка майбутніх учителів до формування творчих здібностей молодших школярів у процесі навчання грамоти
URL: https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.01/dis_Lukianchuk.pdf
32. Мартиненко С.М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навч.-метод. посіб. Київ: Сім кольорів. 2010. 262 с.
33. Матюшкин А.М. Психология мышления. Мышление как разрешение проблемных ситуаций: учеб. пособ. / под ред. канд. психол. наук А. А. Матюшкиной. Москва: КДУ. 2009. 190 с.
34. Методи і прийоми розвитку інтелектуальних і творчих здібностей учнів початкових класів. Методичний посібник. Упорядник М.П.Крилевець. Полтава: ПОППО. 2009. 92 с.

35. Минюрова С.А. Психология саморазвития человека в профессии. Москва: Компания Спутник. 2008. 298 с.
36. Милка І.В. Викладання оригамі в сучасному світі
URL:<https://vseosvita.ua/library/vikladanna-origami-v-sucasnomu-sviti-105154.html>
37. Моляко В.О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості. *Обдарована дитина*. 1998. №1. С. 6.
38. Моляко В.О. Психологічна готовність до творчої праці. Київ : Знання УРСР. 1989. 36 с.
39. Моляко В.О. Творчий потенціал людини як психологічна проблема. *Психологічна газета*. 2005. №6. С. 4.
40. Надольний І.І., Андрущенко В.П., Губернський Л.В., Розумний В.П. та ін. Філософія: Навчальний посібник. К.: «Вікар». 2006. 456 с.
41. Нікітін Б.П. Виникнення і розвиток творчих здібностей. *Радянська школа*. 1984. №4. 22 с.
42. Образцова О.М. Реалізація ідей В.О. Сухомлинського у процесі виховання громадянина-патріота URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Sitimn_2013_35_11.pdf
43. Омеляненко І.О. Розвиток психомоторних здібностей першокласників на уроках фізичної культури : дис... канд. наук з фіз. виховання і спорту: 24.00.02.; Тернопільський держ. педагогічний ун-т ім. Володимира Гнатюка. Т.. 1999. 196 с.
44. Оскерко-Рославлева С.В. Розвиток творчих здібностей на заняттях групи продовженого дня – з досвіду роботи вихователя. URL: <https://www.slideshare.net/ssuser491ed5/ss-82013608>
45. Пов'якель Н. І., Розова Т.М. Практична психологія креативності : Навчальний посібник [для студентів психологічних спеціальностей]. Київ : Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова. 2010. 321 с.

46. Пономарев Я. А. Психология творчества. Москва. 1976. 294 с.
47. Пономарьова Р. О. Креативний потенціал технічно обдарованої особистості : природа, структура, критерії, розвиток. *Українська психологія : сучасний потенціал : матеріали IV Костюківських читань* : у 3 т. К. : Вид-во ДОК. 1996. Т. 2. 361 с.
48. Прит В.В., Фрадинська А.П. Особливості розвитку креативності у дітей молодшого шкільного віку URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/Znpkhist_2016_12_36.pdf
49. Пріма. Р. М., Чапюк Ю. С. Дидактичні умови розвитку креативного мислення школярів: теоретичні аспекти. *Молода наука Волині: пріоритети та перспективи досліджень: матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. аспірантів і студентів (16 – 17 травня 2017 р.)*. Східноєвроп. нац. Ун-т ім. Лесі Українки. 2017. 592 с.
50. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») : постанова КМУ від 03.11.1993 № 896. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>
51. Психологическая диагностика детей и подростков / под ред. Гуревича К.М., Борисова Е.М. Москва: Междунар. пед. акад., 1995. 360 с.
52. Психологический словарь / под. ред. В. П. Зинченко, Б. Г. Мещерякова. Москва: Педагогика-Пресс. 1999. 440с.
53. Психология одаренности: от теории к практики / Под. Ред. Д.В. Ушакова. Москва : Прогресс. 1991. 376 с.
54. Психологічна енциклопедія: А-Я / авт.-упоряд. О.М. Степанов. Київ: Академвидав. 2006. 424 с.
55. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. Харків: Прапор. 2009. 672 с.
56. Рогозина В. Педагогические условия развития творческих способностей на уроке. *Воспитание школьников*. 2007. № 4. 30 с.
57. Рогозіна В. Особливості розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Мистецтво та освіта*. 1997. №2. С. 9.

58. Рагозіна В. Феномен творчих здібностей в психолого-педагогічних дослідженнях. *Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету ім.В. Гнатюка*. Серія: Педагогіка № 2. 1999. 80 с.
59. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии: В 2 т. Москва: Педагогика. 1989. Т.1. 486 с.
60. Савченко О. Я. Розвивай свої творчі здібності : навчально-методичний посібник для молодших школярів. Київ : Освіта. 1993. 224 с.
61. Серeda І.О. Творчі здібності людини: визначення, сутність, структура. URL:<https://www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2009-04/09siodnf.pdf>
62. Сисоєва С. О., Алексюк А. М., Кульчицька О.І. Педагогічні технології у неперервній професійній освіті / Академія педагогічних наук України; Інститут педагогіки і психології професійної освіти / С.О. Сисоєва (ред.). К. : ВПОЛ. 2001. 502 с.
63. Сисоєва С.О. Творчий розвиток особистості: сутність, специфіка. *Творчість у контексті розвитку людини: Матеріали міжнародної наукової конференції: Частина 2*. Київ. 2003. 48с.
64. Скиба М. М., Щербан Т.Д. Психологічний супровід розвитку творчих здібностей молодших школярів. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України Проблеми сучасної психології*. 2013. Випуск 21. С. 681.
65. Стадніченко С. Педагогічні погляди В. О.Сухомлинського про розвиток творчої особистості школярів. *Наукові записки*. Випуск 123(II) Серія: Педагогічні науки. 320-324 с. URL: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nz_p_2013_123\(2\)__83.pdf](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Nz_p_2013_123(2)__83.pdf)
66. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка. Київ. 1978. 178 с.

67. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський ; за наук. ред. Ольги Сухомлинської. Харків : Акта. 2012. 545 с.
68. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / В. О. Сухомлинський. К. : Рад. шк.. 1988. 304 с.
69. Українська народна казка як засіб розвитку мовлення дітей
URL: <http://www.educationua.net/silovs-456-1.html>
70. Український педагогічний словник / за ред. О. Григор. Київ. 1997. 373 с.
71. Формування пошукової діяльності молодших школярів
URL: <http://www.edudirect.net/sopids-594-3.html>
72. Фромм Е. Революція надії. Сучасна зарубіжна соціальна філософія: Хрестоматія: навч. посібник / упоряд. В. Лях. Київ: Либідь. 1996. 192 с.
73. Чорна Л.Г. Психологія забезпечення розвитку творчих здібностей учнів
Психологічна газета. 2001. №2. 46 с.
74. Шрагіна Л.І. Технологія розвитку креативності. Київ : Шк. Світ. 2010. (Серія «Психологічна скарбничка»). 160 с.
75. Яновська Т.А. Особливості творчої уяви дітей молодшого шкільного віку URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/5/144.pdf>